

Александар КРСТИЋ*

Историјски институт
Београд

Невен ИСАИЛОВИЋ*

Историјски институт
Београд

ПОВЕЉА ДЕСПОТА ЂУРАЂА БРАНКОВИЋА ЗА ЦЕХ КРОЈАЧА У НАЋБАЊИ

Анстракт: У раду се доноси критичко издање латинске повеље деспота Ђурађа Бранковића коју је издао у Неметију у Сатмарској жупанији у Угарској 8. маја 1432. или, вероватније, 1442. године. Овом повељом, издатом на молбу представника кројачког цеха из града Нађбање у истој жупанији, деспот Ђурађ забрањује свим кројачима који дођу у Нађбању да се баве својим занатом уколико не постану грађани овог града и чланови тамошњег кројачког цеха. Нађбања, и градови Сатмар, Немети и Фелшебања у Сатмарској жупанији били су у поседу српских деспота од 1411. до 1444/1445. године, када су предати у залог Јовану Хуњадију. Повеља је сачувана у препису, сачињеном 1641. године на основу оригинала. У српској историографији ова повеља до сада није била позната.

Кључне речи: Деспот Ђурађ Бранковић, Нађбања (Баја Маре), кројачки цех, повеља, поседи српских деспота у Угарској, 15. век.

Abstract: The paper presents a critical edition of the Latin charter of Despot Đurađ Branković, which he issued on 8 May 1432 or, more probably, 1442, in Németi in the Szatmár County in Hungary. By this charter, issued at the request of a representative of the tailoring guild from the town of Nagybánya in the same county, Despot Đurađ forbade all tailors who came to Nagybánya to practice their craft, unless they became citizens of this town and members of the local tailoring guild. The towns of Nagybánya, Szatmár, Németi and Felsőbánya in the Szatmár County were in the possession of Serbian despots from 1411 to 1444/1445, after which they were handed over to John Hunyadi, as a pledge. The charter has been preserved as a copy, made in 1641, based on the original. It has not been known in Serbian historiography up to now.

Keywords: Despot Đurađ (George) Branković, Nagybánya (Baia Mare), tailoring guild, charter, estates of Serbian despots in Hungary, 15th century.

* aleksandar.krstic@iib.ac.rs

* neven.isailovic@iib.ac.rs

Деспот Стефан Лазаревић је 1411. године од угарског краља Жигмунда Луксембуршког, међу другим поседима у Угарској, добио и градове Сатмар, Немети, Нађбању (*Rivulus Dominarum*, *Asszonyrataka*) и Фелшебању (*Medius Mons*) у Сатмарској жупанији¹ с 18 села и селишта, рудницама сребра и злата, комором и ковницом новца и другим приходима, правима и трибутима који су ишли уз њих.² Због великих прихода, првенствено од рудника племенитих метала у Нађбањи и Фелшебањи, овај комплекс поседа био је међу највреднијим и најзначајнијим властелинствима које су деспот Стефан Лазаревић и његов наследник деспот Ђурађ Бранковић држали у Угарској. Они су овим поседима управљали преко својих заступника, жупана (*comites*), именованих из редова њихових угарских фамилијара. Најпознатији од

¹ Сатмар (*Satu Mare/Szatmárnémeti*) је данас центар истоимене жупаније (*judet*) на северозападу Румуније, Немети (*Mintiu/Németi*) се у првим деценијама XVIII века спојио са Сатмаром и постао део овог града, док је Нађбања, тј. Баја Маре (*Baia Mare/Nagybánya*), данас центар суседне жупаније Марамуреш, у којој се налази и Фелшебања, односно Баја Сприје (*Baia Sprie/Felsőbánya*). О средњовековној Сатмарској жупанији и овим градовима видети: Z. Móricz, *Nagybánya*, in: *Szatmár vármegye, Magyarország vármegyéi és városai*, ed. S. Borovszky, Budapest 1908, 195–206; J. Farkas, *Felsőbánya*, Ibidem, 220–229; B. Bagossy, I. Domahidy, *Szatmár vármegye története*, Ibidem, 412–435; B. Bagossy, *Szatmár-Németi története*, in: *Szatmárnémeti, Magyarország vármegyéi és városai*, ed. S. Borovszky, Budapest 1908, 161–179; F. Maksay, *A középkori Szatmár megye*, Budapest 1940, 21–107 (о Сатмару и Неметију на стр. 67–72, о Нађбањи на стр. 98–106, о Фелшебањи стр. 134–135); P. Németh, *A középkori Szatmár megye települései a XV század elejéig*, Nyíregyháza 2008, xxv–xli; 8–9, 17, 249–251 (Нађбања), 84, 179–180 (Фелшебања), 199–201 (Немети), 277–283 (Сатмар); idem, *Szatmár vármegye a középkorban*, A történeti Szatmár vármegye I, ed. P. Takács, Nyíregyháza 2016, 131–154. О рудницама и ковници новца у Нађбањи у средњем веку видети такође: B. Balogh–K. Oszóczki, *Bányászat és pénzverés a Gutin alatt. Nagybánya és környékének bányászata, ércfeldolgozása és pénzverése 1700 előtt*, Miskolc–Rudabánya 2001, 4–13. Нажалост, недоступне су нам публикације: *Rivulus Dominarum*, ed. L. Blasko, Budapest 2016; *Nagybánya és környéke*, ed. L. Dávid, Nagybánya 2014.

² L. Thallóczy–A. Áldásy, *A Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198–1526*, Magyarország melléktartományainak oklevéltára 2, Budapest 1907, 52–57; J. Радонић, *Споразум у Тати 1426. и српско-угарски односи од XIII до XVI века*, Глас Српске краљевске академије 187 (1941) 158; *Историја српског народа*, II, ур. Ј. Калић, Београд 1982, 322 (С. Ђирковић); А. Крстић, *Документи о угарским поседима деспота Ђурађа датим у залог Јовану Хуњадију 1444. године*, Мешовита грађа (*Miscellanea*) 32 (2011) 127; исти, *Деспот Стефан Лазаревић и Баточина*, Споменица академика Милоша Благојевића (1930–2012), ур. С. Мишић, Београд 2015, 112; исти, *Деспот Ђурађ Вуковић и закуп коморе у Нађбањи*, *Историјски часопис* 64 (2015) 238. Видети и литературу из претходне напомене, у којој се о периоду власти српских деспота над Нађбањом углавном говори као о добу опадања, након чега је следил велики успон Нађбање под влашћу Хуњадија.

њих, Стефан Реметски, био је истовремено и магистар товарника (*magister tavernicorum*) деспота Стефана у Сатмару, што значи да је био нека врста деспотовог коморника или протовестијара у Угарској. Као што се из неколико сачуваних докумената може видети, деспотов магистар товарника је на његовим поседима у Сатмарској жупанији сакупљао приходе, у које су спадали и они од краљевског пореза и од црквене десетине уступљене српском владару. У име свог господара судио је, заједно с представницима Нађбање и других деспотових градова у Сатмарској жупанији, у парницама које су биле у његовој надлежности, спроводио је пресуде и разне деспотове наредбе. У том својству, деспотов магистар товарника имао је судску надлежност и над ковничарима у краљевској ковници новца у Нађбањи, чије приходе је угарски краљ уступио свом српском вазалу.³ Приходе од добијених рудника и ковнице новца у Нађбањи српски деспоти су издавали у закуп дубровачким предузетницима⁴ и богатим угарским грађанима немачког порекла. Проблеми са исплатом дугова и закупнина понекад су доводили до спорова између српских владара и закупаца њихових регалних прихода, као што то показује једна судска парница из 1431–1433. године о спору око закупа коморе у Нађбањи.⁵

Преузевши 1427. године угарска властелинства свог преминулог ујака, Ђурађ Бранковић је потврђивао њихов правни статус. Гарантовао је

³ L. Thallóczy–A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 59–64, 67. Дужност магистра товарника, коју су српски владари увели по угледу на истоимено звање, једно од највиших у државној хијерархији средњовековне Угарске, указује на то да су деспоти Стефан и Ђурађ имали неку врсту двора у Угарској, односно формални круг службеника с титулама. Појава није ексклузивна у контексту угарске аристократије епохе, јер је аристократија организовала своје дворове са службеницима који су носили титуле по угледу на оне с краљевског двора: P. Engel, *The Realm of St Stephen. A History of Medieval Hungary 895–1526*, London–New York 2001, 92, 153–154, 192, 221, 252, 254; M. Rady, *Nobility, Land and Service in Medieval Hungary*, Houndmills–New York 2000, 113–114; A. Крстић, *Два необјављена латинска писма деспота Стефана Лазаревића*, Иницијал. Часопис за средњовековне студије 3 (2015) 197–209; исти, *Деспот Стефан Лазаревић и Баточина*, 112–116; исти, *Деспот Ђурађ Вуковић и закуп коморе у Нађбањи*, 238–243.

⁴ Ј. Калић, *Цариници деспота Стефана Лазаревића у Угарској*, Зборник Филозофског факултета. Београд 11/1 (1976) 71–83 (= иста, *Европа и Срби: средњи век*, Београд 2006, 291–305); Б. Храбак, *Дубровчани у Угарској и њихове везе са Београдом и Србијом (1300–1541)*, Годишњак града Београда 27 (1980) 62; исти, *Dubrovačke naseobine i poslovne stanice u Ugarskoj do 1526. godine*, Balkan i Panonija kroz istoriju, Zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa, Novi Sad 2006, 104–105; Д. Динић-Кнежевић, *Дубровник и Угарска у средњем веку*, Нови Сад 1986, 178–180.

⁵ B. L. Kumorovitz, *Budapest Történetének Okleveles Emlékei*, III/2 (1382–1439), Budapest 1988, 184–188; A. Крстић, *Деспот Ђурађ Вуковић и закуп коморе у Нађбањи*, 243–251.

слободе и повластице градова и њихових становника, али је и штитио своје интересе и интересе својих угарских поданика.⁶ Такође, без обзира на дубоку личну оданост православљу, штитио је интересе Католичке цркве у Угарској, како на својим поседима, тако и на државном нивоу. У складу с таквом политиком, деспот Ђурађ је 1437. године у близини Нађбање основао фрањевачки манастир који је доделио босанским фрањевцима.⁷

Међутим, велике државничке и личне недаће које је српском деспоту донео привремени губитак државе 1439. године⁸ довеле су неколико година касније и до трајног губиткаседа у Сатмарској жупанији. Велики приходи које су деспоту Ђурађу доносили тамошњи рудници, ковнице, градови и села привлачили су и Јована Хуњадија, па је деспот Ђурађ 1444. године морао да му уступи Сатмар, Немети, Нађбању и Фелшебању с поседима који су им припадали. Српски деспот је ова и још нека властелинства дао у залог Хуњадују као накнаду за трошкове и напоре приликом „Дуге војне“ 1443/1444. године и како би га приволео на склапање мира с Турцима којим је била обновљена српска држава. Хуњади је у лето наредне 1445. године уведен у посед деспотовог властелинства у Сатмарској жупанији.⁹ Деспот Ђурађ и његови насле-

⁶ L. Thallóczy–A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 82–85, 89, 93–98, 101–102, 144, 150–151, 162–164, 166–168, 180–181; Н. Исаиловић–А. Фостиков, *Повеља господина Ђурађа Бранковића којом потврђује слободу грађанима Дебрецина* (Биа, 1429, 5. мај), *Мешовита грађа* (Miscellanea) 33 (2012) 62–64; G. Herpay, *Debrecen szabad királyi város levéltára diplomagyűjteményének regesztái*, Debrecen 1916, 43, 45–47; B. L. Kumorovitz, *Budapest Történetének Okleveles Emlékei*, III/2, 184–188; E. Kammerer, *A zichi és vászonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeo*, IX, Budapest 1899, 190–192; P. Lukcsics, *Codex Zichy*, Budapest XII, 1931, 215.

⁷ L. Wadding, *Annales Minorum seu trium ordinum a s. Francisco institutorum*, XI, Roma 1734, 51, 363, no. 47; E. Fermendžin, *Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestis ab anno 925. usque ad annum 1752*, Zagreb 1892, 169, no. 777; J. Karácsonyi, *Szent Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig*, II, Budapest 1924, 121–124; B. F. Romhányi, *Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon. Katalógus*, Budapest 2000, 9, s. v. Asszonyata; S. Andrić, *Saint John Capistran and Despot George Branković: An Impossible Compromise*, *Byzantinoslavica – Revue internationale des études byzantines* 74/1–2 (2016) 218; P. L. Szöcs, *Adatok Nagybánya és vidéke középkori egyházi topográfiájához*, *Genius loci: Laszlovszky 60*, ed. D. Mérai et al., Budapest 2018, 105.

⁸ *Историја српског народа*, II, 241–253 (М. Спремић); М. Спремић, *Деспот Ђурађ Бранковић и његово доба*, Београд 1994, 213–223, 234–260.

⁹ А. Крстић, *Документи о угарским поседима деспота Ђурађа датим у залог Јовану Хуњадију 1444. године*, 128–129, 132–154; P. Engel, *János Hunyadi and the Peace “of Szeged”*, *Acta Orientalia Academiae scientiarum Hungaricae* 47/3 (1994) 241–257; Ђ. Бубало, *Поседи српских деспота у одбрамбеним плановима Краљевине Угарске 1458. и 1459. године*, у: *Пад Српске деспотовине 1459. године*, ур. М. Спремић, *Зборник радова САНУ*, Београд 2011, 232.

дници су све до коначне пропасти српске државе (1459) полагали право на поседе у Сатмарској жупанији које су Хуњадију дали у залог, као и на више других властелинстава која су у различитим приликама доспела у његове руке, било као залог или као трајно власништво. Ипак, Нађбања, Сатмар, Немети и Фелшебања с припадајућим поседима и приходима никада више након 1445. године нису враћени Бранковићима.¹⁰

Невеликом корпусу докумената који сведоче о односима српских деспота према Нађбањи и другим њиховим поседима у Сатмарској жупанији сада можемо додати још један. У питању је латинска повеља деспота Ђурђа Бранковића која је до сада била непримећена у српској историографији,¹¹ а чији се препис, начињен 22. јула 1641. године, чува у граду Баја Маре (Нађбања), у архиву жупаније Марамуреш.¹² Овом

¹⁰ J. Teleki, *Hunyadiak kora Magyarországon. Oklevéltár X*, Pest 1853, 159–164, 305–312; А. Крстић, *Повеља деспота Ђурђа Бранковића о давању у залог посела у Угарској Јовану Хуњадију*, Стари српски архив (=ССА) 11 (2012) 154–161; исти, *Прилог биографији великог војводе Михаила Анђеловића*, Зборник радова Византолошког института 52 (2015) 361–364, 370–373; исти, *Документи о угарским поседима*, 129–130; М. Рокаи, *Протестна повеља Будимског каптала којом Елизабета Силађи забрањује планирано отуђивање посела породице Хуњади-Силађи (Будим, 1458, јун 23)*, ССА 12 (2013) 145–156; *Историја српског народа*, II, 327–328 (С. Ћирковић); Ђ. Бубало, *Поседи српских деспота*, 233–242.

¹¹ У мађарској историографији деспотова повеља је одавно позната и коришћена. Њен садржај, на основу мађарског превода из XVIII века, саопштили су још 1889. године Лајош Садеци у раду посвећеном старим занатима и цеховима у Нађбањи, и Ђула Шенхер у извештају о исправама које се чувају у градском архиву у овом граду: L. Szádeczky, *Nagybánya régi iparáról és czéheiről*, Századok XXIII (1889) 677–678; Gy. Schönherr, *A nagybányai bizottság jelentése*, Ibidem, 128. Они су сматрали да је преписивач или погрешно преписао годину, или име ауктора, али су се определили да повељу датирају у 1412. годину, па су је стога приписали деспоту Стефану Лазаревићу. Ђ. Шенхер је указао да је деспотова повеља по садржају идентична повељи краља Матије Корвина из 1469. године, чији се препис из 1628. чува у градском архиву Нађбање (Arhivele Naționale ale Românie – Maramureș, Fond Primăria orașului Baia Mare, Seria 2. Documente privilegiale, nr. 117). Због тога је задржао извесну резерву по питању потпуне аутентичности садржаја, односно мађарског превода деспотове повеље. Аутори овог рада нису имали увид у поменути мађарски превод деспотове повеље из XVIII века. Деспотова повеља кројачком цеху у Нађбањи датије се у 1412. годину и у новијој литератури: P. Binder–G. Kovách (szerk.), *A céhes élet Erdélyben*, Bukarest 1981, 10; I. Csupor, *Nagybánya céhes iparának struktúrája a 18. században*, Népi kultúra Magyarországon a 18. században, ed. A. Paládi-Kovács, Budapest 1993, 226. Без навођења године, одлука деспота Ђурђа Бранковића о кројачима у Нађбањи помиње се и у: *Monografia municipiului Baia Mare I*, ed. M. Boca, Baia Mare 1972, 171–172.

¹² Arhivele Naționale ale Românie – Maramureș, Fond Primăria orașului Baia Mare, Seria 2. Documente privilegiale, nr. 137 [138]. Ова архивска серија је дигитализована и снимци докумената, укључујући и исправу чије је критичко издање сада објављујемо, доступни су на сајту <http://arhivamedievala.ro/>.

повељом, издатом на молбу представника кројачког цеха из Нађбање, деспот Ђурађ забрањује свим кројачима који дођу у Нађбању да се баве својим занатом уколико не постану грађани овог града и чланови тамошњег кројачког цеха. Повеља је издата у Неметију у Сатмарској жупанији 8. маја, али је година њеног издавања несигурна. Наиме, на постојећем препису деспотове повеље, урађеном по налогу неке високопозициониране личности, година је наведена на следећи начин: „anno 14esimo secundo“, испод чега у следећем реду стоји (додато руком преписивача): „Alias: anno 1412.“ Из мађарске белешке на дну документа, коју је начинио преписивач Јанош Варади 1641. године, сазнајемо да он није био у стању да прочита шта је било написано на оригиналу повеље након речи „anno“. У неком каснијем тренутку извесни Г. Диосеги додао је другу кратку белешку, идентификујући годину као 1402. После тога су, чини се трећом руком и блеђим мастилом, у датуму после цифара 14 дописане цифре 02.¹³

Будући да је деспот Ђурађ наследио угарске поседе свога ујака деспота Стефана тек 1427. године, сасвим је јасно да су обе године наведене на препису повеље нетачне. Такође је извесно да на оригиналу нису коришћене арапске цифре, него је година или у целини била исписана речима,¹⁴ или делимично речима, а делимично римским цифрама. Такав је случај на повељи деспота Ђурђа грађанима Дебрецина, издатој у Сребреници 19. јула 1433. године (*millesimo CCCC^o tricesimo tertio*), као и на писму његовом фамилијару Јовану Лекешу Калаију од 10. августа 1450. године (*M^o CCCC^o quinquagesimo*).¹⁵ Зато сматрамо да је реч

¹³ Захваљујемо колегама Андрашу Бандију (Bandi András) и Флорину Ардељану (Florin Nicolae Ardelean) из Клужа у Румунији на транскрипцији ових архивских бележака.

¹⁴ У латинским исправама деспота Стефана и Ђурђа година издавања је углавном исписивана речима, али постоје и документи у којима је година написана римским цифрама, на пример: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (=MNL-OL), Diplomatikai levéltár (=DL) 11375, 53925, 54930; MNL-OL, Diplomatikai fénnyképgyűjtemény (=DF) 285900; L. Thallóczy–A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 59, 71, 97–98, 164.

¹⁵ MNL-OL, DL 55463, DF 278797; L. Thallóczy–A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 95–96, 165. Као примере још неких латинских докумената произашлих из угарских, али и босанских канцеларија у којима је у датуму, при писању године, први део дат римским цифрама, а други део речима, можемо навести: Н. Исаиловић, *Повеља војводе Хрвоја Вукчића Хрватинића угарском краљу Жигмунду и краљици Марији (Сучани, 23. август 1393)*, Грађа о прошлости Босне (= ГПБ) 1 (2008) 89–90; исти, *Повеља бана Павла Шубића и његових синова кнезу Хрватину Стјепанићу (Скрадин, 1305, фебруар 21)*, ГПБ 3 (2010) 15–17; исти, *Повеља кнеза Вукослава Хрватинића којом се утврђује измирење Вука, сина Обрада, и његових сродника из Санице (Саница, 1315)*, ГПБ 11 (2018) 20–21; Н. Исаиловић–А. Фостиков, *Исправа краља Стефана Томаша којом овлашћује*

„secundo“ стајала и у оригиналу и да је неспорна. У том случају, једине две године између 1427. и 1444/1445. у којима је могла настати деспотова повеља за кројаче у Нађбањи јесу 1432. и 1442. година. Колико је нама познато, нема података да је у пролеће или лето 1432. године деспот Ђурађ боравио у Угарској.¹⁶ Зато нам се чини вероватнијим да је повеља настала 8. маја 1442. године, када је деспот Ђурађ са супругом и најмлађим сином Лазаром био у егзилу у Угарској.¹⁷ Тада је највећи део времена проводио на својим поседима у овој краљевини, па је свакако могао посетити и Немети, Нађбању и друге вароши у Сатмарској жупанији. Том приликом су представници кројачког цеха и градске управе Нађбање могли доћи свом српском господару и од њега добити повељу којима се штите њихова права.

Током XIV века у најзначајнијим економским и урбаним центрима Угарске настају први цехови. С временом, број цехова у овим градовима

Јакова Тесту да поврати новац опљачкан под Сињем (Ливно, 1449, децембар 2), ГПБ 7 (2014) 90–91; А. Крстић, Београдско писмо краља Жигмунда грађанима Шопрона (7. новембар 1427. године), Мешовита грађа (Miscellanea) 33 (2012) 33, 35; исти, Повеља краља Стефана Томаша којом се обавезује на верност Угарској против Турака (Добор, 1449, 11. новембар), ГПБ 8 (2015) 99. У наведеним радовима објављени су и снимци докумената.

¹⁶ У то време деспот је био у ратном сукобу с босанским краљем Стефаном Томашем око Сребренице. У јуну 1432. Османлије су упале у Влашку, а Дубровчани су процењивали да могу напасти и Србију, што се није догодило: М. Спремић, *Деспот Ђурађ Бранковић и његово доба*, 157–159. Нема података где се у то време налазио српски владар. Деспот је 1432. године потврдио повељу великог челника Радича манастиру Ватопеду, издату у Некудиму 28. марта исте године. Међутим, тачан датум и место издавања деспотове повеље Ватопеду нису познати: М. Lascaris, *Actes serbes de Vatopédi*, *Byzantinoslavica* 6 (1935–1936) 181–183. Чини се вероватним да је деспот потврдио Радичеву повељу убрзо по њеном издавању, а извесно је да се то догодило негде у Србији. Деспот Ђурађ је 20. августа 1432. из Смедерева писао краљици Барбари и угарским сталежима поводом проневере у комори у Нађбањи. Период од краја марта до друге половине августа је ипак довољно дуг да у њега стаје и евентуални деспотов боравак у Угарској у првој половини маја. На основу поменутог деспотовог писма не може се стећи утисак да је он боравио у Нађбањи након што је избио спор око закупа тамошње коморе у септембру 1431, мада се то не може ни искључити: В. L. Kumorovitz, *Budapest Történetének Okleveles Emlékei*, III/2, 186–187; А. Крстић, *Деспот Ђурађ Вуковић и закуп коморе у Нађбањи*, 243–245.

¹⁷ Деспот Ђурађ је у лето 1442. године учествовао на сабору у Будиму и наведен је међу достојанственицима на повељи краља Владислава I Јагелонца од 17. августа исте године: J. Teleki, *Hunyadiak kora Magyarországon*, X, Pest 1853, 118–120; М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 260–262, 270–272; Р. Engel, *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*, I, Budapest 1996, 512; А. Крстић–Н. Исавиловић, *Донација деспота Ђурађа Вуковића (Бранковића) Павлу Биринију из Вероне: проблем аутентичности*, Иницијал. Часопис за средњовековне студије 4 (2016) 206.

се повећавао, а почели су да се појављују и у другим градским насељима са значајном привредном активношћу. Рад цехова у саским градовима Трансилваније правно је регулисан 1376. године по наређењу краља Лајоша I. Цехови су имали своју имовину и водили су своје финансије. На челу цехова налазиле су се старешине, биране на годину дана, које су деловале у име цеха. Цехови су доносили прописе који су регулисали не само услове под којима се сваки занатлија бавио својим послом (првенствено квалитет и цене производа), већ и њихов приватни живот. Нарасла економска моћ цехова и друштвено напредовање њихових чланова одразили су се и на њихову политичку моћ, па се већ од 1370-их година чланови цехова у Будиму бирају за градске већнике. У првим деценијама XV века скоро једну трећину градског већа у овом граду чиниле су занатлије, чланови цехова. Истовремено, постало је правило да се старешине цехова консултују при доношењу свих важнијих одлука о животу града, посебно оних који су се односиле на комерцијалне и финансијске регулативе.¹⁸

Слично су се развијале цеховске организације и у другим градовима и привредним центрима у Угарској. Крајем XIV века или најкасније почетком XV века, цехови се организују и у рударском граду Нађбањи. Иако се сматра да су међу првима цех у Нађбањи основали златари и рударски предузетници, први подаци о делатности цехова у овом граду потичу управо из повеље деспота Ђурђа за тамошње кројаче. Из деспотове повеље види се да је један представник овог цеха био и члан градске управе – „заклети грађанин“ (*juratus civis*),¹⁹ који је, у име својих

¹⁸ О занатству и цеховима у средњовековној Угарској видети: L. Szádeczky, *Iparfejlődés és a czéhek története Magyarországon okirattárral (1307–1848)*; *czéhek lajstroma; a czéhirodalom és ipartörténet könyvészete*, Budapest 1913, I, 25–48; II, 5–52; M. Rady, *Medieval Buda: A Study in Municipal Government and Jurisdiction in the Kingdom of Hungary*, New York 1985, 45, 50, 64, 73, 97, 120–122. J. Szűcs, *Városok és kézművesség a XV. századi Magyarországon*, Budapest 1955, passim; P. Binder–G. Kovách (szerk.), *A céhes élet Erdélyben*, 5–56; R. Skorka, *A céhrendszer kibontakozása, A magyar kézművesipar története*, szerk. J. Szulovszky, Budapest, 2005, 109–150.

¹⁹ Градовима у Угарској управљало је градско веће, састављено од 12 заклетих грађана, бираних на годину дана из редова угледних и добростојећих личности. На челу већа и града налазио се судија, кога су такође сваке године бирали грађани: M. Rady, *Medieval Buda*, 39, 48–54, 72–73; P. Engel, *The Realm of St Stephen*, 113, 252, 254; A. Kubinyi, *Városfejlődés a középkori Magyarországon*, Magyar középkori gazdaságés pénztörténet, ed. M. Gyöngyössi, Budapest 2006, 157, 174; I. Petrovics, *The Cities and Towns of Medieval Hungary as Economic and Cultural Centres and Places of Coexistence. The Case of Pécs*, Colloquia XVIII (2011) 6–7; V. Bácskai, *Városok Magyarországon az iparosodás előtt*, Budapest 2002, 43–44; П. Рокаи, З. Ђере, Т. Пал, А. Касаш, *Историја Мађара*, Београд 2002, 79–81.

колега занатлија, и изнео молбу пред деспота Ђурђа да се укине нелојална конкуренција. Проблем с којим су се у то време суочавали кројачи из Нађбање није био специфичан само за њихов град и њихов еснаф. Од придошлица у угарским градовима, као и другде по Европи, очекивало се да уђу у заједницу грађана и да поштују права, слободе и законе града и прописе градских удружења, односно да прихвате и извршавају све обавезе у вези с тим.²⁰ Ипак, да би избегле ове дужности (од плаћања одређене своте новца приликом учлањења у цех, преко обавезе израде „ремек-дела“, до обезбеђивања ручка мајстору и тако даље), неке занатлије су боравиле у градским предграђима и тамо радиле свој посао уз ниже цене и мање трошкове, чиме су наносиле штету цеховским мајсторима. Били су због тога извикани као „крпари“ и „фушери“, а цехови су се борили против њих кажњавајући их, у складу са својим правилима, конфискацијом имовине, протеривањем и забраном рада.²¹ Као и у другим угарским и европским градовима у средњем веку, цехови у Нађбањи узимали су учешћа у изградњи цркава и градских зидина и у њиховој одбрани, где је сваки цех имао свој бастيون. У цеховима у Нађбањи доминирале су занатлије немачког порекла све до краја XV и почетка XVI века.²²

Повеља деспота Ђурђа за кројаче у Нађбањи показује да је српски владар и овом приликом настојао да заштити права својих поданика у Угарској, у конкретном случају права занатлија у једном од најважнијих градова које је у тој земљи поседовао. У овој исправи уопштено се помињу деспотови службеници у Нађбањи, међу којима се посебно именују канцелари и плебан (парох, жупник).²³ Премда би се могло помислити да је овде реч о деспотовим канцеларима (српском и

²⁰ M. Rady, *Medieval Buda*, 70–71.

²¹ L. Szádeczky, *Nagybánya régi iparáról és czéheiről*, 677–678; Z. Móricz, *Nagybánya*, 199; A. Kubinyi, *Városfejlődés a középkori Magyarországon*, 167–168; P. Binder–G. Kovách, *A céhes élet Erdélyben*, 10; I. Csutor, *Nagybánya céhes iparának struktúrája*, 226.

²² Успон мађарских занатлија у Нађбањи доводио је до њихових сукоба с немачким колегама. Илустративан је пример месарског цеха у Нађбањи, у коме су после сукоба између мађарских и немачких занатлија 1506. године мађарски месари успели да издејствују од краља потврду свих права и равноправности с немачким месарима: Z. Móricz, *Nagybánya*, 199, 204–205; F. Maksay, *A középkori Szatmár megye*, 102; I. Csutor, *Nagybánya céhes iparának struktúrája*, 228.

²³ Главна парохијска црква у Нађбањи била је посвећена Светом краљу Стефану, првом угарском краљу: Z. Móricz, *Nagybánya*, 199; F. Maksay, *A középkori Szatmár megye*, 100–101; L. S. Gulyás, *A középkori Szatmár megye egyházi intézményei*, A történeti Szatmár vármegye I, ed. P. Takács, Nyíregyháza 2016, 173; P. L. Szöcs, *Adatok Nagybánya és vidéke középkori egyházi topográfiájához*, 105.

латинском), који су извесно били у Ђурђевој пратњи током његовог боравка у Угарској, далеко је вероватније да су у питању градски (прото)нотар Нађбање и, рецимо, службеници који су водили администрацију краљевске коморе у Нађбањи, уступљене српском владару.²⁴ То се може закључити и из повеље краља Матије Корвина издате тамошњем кројачком цеху 8. новембра 1469. године, поводом истоветних жалби на делатност кројача који нису били чланови занатског удружења. У повељи краља Матије такође се наводи да се цех из Нађбање жалио да ови кројачи шију за његовог коморника, друге службенике и плебана, наносећи тако велику штету овом еснафу. Краљева повеља стога не само да поново забрањује овакву делатност, него за прекршиоце прописа одређује исту казну као и деспот Ђурађ неколико деценија раније – три сребрне марке, од којих је половина ишла цеху, а половина градском судији.²⁵ Будући да се у краљевој повељи помиње да је такво деловање „противно старим правима“ цеха кројача у Нађбањи, као и да су предвиђене исте правне мере, чини се да је Матији Корвину била позната повеља деспота Ђурђа. Ердељски кнез Габор Бетлен је такође штитио привилегије нађбањских кројача и обновио забрану мајсторима који нису цеховски организовани да се баве овим занатом (1626).²⁶

Опис документа и дипломатичка анализа

Исправа, нажалост, није сачувана у оригиналу, већ у знатно познијем препису, па се о њеним изворним спољашњим карактеристикама може сразмерно мало рећи. Једино се недвосмислено зна да је била печатањена утиснутим, а не висећим печатом.²⁷ И сам наменски тип документа, а ради

²⁴ Градске нотаре (протонотаре) у угарским градовима постављали су сваке године судија и градско веће. Градски нотари су имали веома важну улогу у градској администрацији: уписивали су судске одлуке и пресуде градских власти у посебне градске књиге, издавали су документе о земљишним односима, наслеђивању, пореским задужењима грађана и другим правним и административним пословима. Како би могли да обаве све наведене послове, запошљавали су више писара: M. Rady, *Medieval Buda*, 54–58, 61–62.

²⁵ Ова повеља је сачувана у препису издатом од ердељског кнеза Габора Бетлена 1628. године: Arhivele Naționale ale Românie – Maramureș, Fond Primăria orașului Baia Mare, Seria 2. Documente privilegiale, nr. 117.

²⁶ L. Szádeczky, *Nagybánya régi iparáról és czéheiről*, 677–678; I. Csupor, *Nagybánya céhes iparának struktúrája*, 227.

²⁷ То се види из текста повеље (*nostrī proprii solliti sigilli impressione*). О печатању јужнословенских аката видети: G. Čremošnik, *Studije za srednjovekovnu diplomatiku i sigilografiju južnih Slavena*, Sarajevo 1976, 81–117.

се о ономе што би се у мађарској дипломатици називало наредбодавним/мандатним листом (*littera mandatoria*) или листом забране (*littera prohibitoria*), указивао би на мање свечани акт, по правилу исписиван на папиру и то с утиснутим печатом, за разлику од свечаних, привилегијалних докумената исписиваних на пергаменту с висећим печатом. Овакве, мање свечане повеље називане су често отвореним листовима (*litterae patentes*), а обично су, према оријентацији текста, биле форматирани у облику положеног правоугаоника или, нешто ређе, квадрата или усправног правоугаоника (што је зависило и од обима текста).²⁸ Иако је у Србији, у немањихком раздобљу, постојао начин печатења докумената на пергаменту утиснутим или, тачније, прилепљеним печатом, биће да то овде није случај.²⁹ Прва дебрецинска повеља деспота Ђурђа из 1429. године, иако невеликог обима, била је, према доступним информацијама, сачињена на пергаменту, с утиснутим печатом. Међутим, ту се радило о привилегијалном типу исправе – већ је друга Ђурђева повеља Дебрецину из 1433. године, која се тицала мање и конкретније молбе, писана на папиру. Поједине градске канцеларије у Угарској заиста су користиле кожу као материјал за писање и током XV века, али се може претпоставити да је Ђурђев документ, био он непосредни производ неког локалног писара из Нађбање или деспотове путујуће канцеларије, био написан на папиру.³⁰ Печат је окарактерисан као „наш уобичајени лични печат“, а радило се вероватно о отиску неког од узајамно сличних малих печата које је деспот Ђурађ користио најкасније од 1433. године, у црвеном воску. Крајње типски образац онемогућава нам доношење закључка о томе ко је писао исправу, а недостатак оригинала чини немогућим и оцену или поређење писма и рукописа.³¹

Формулар коришћен у исправи је типичан за латинске исправе српских деспота из категорије отворених листова. Реч је, заправо, о

²⁸ *Lexicon literaturae academico-iuridicae*, I–II, ed. E. F. Fogel – T. O. Weigel, Lipsiae 1836–1838; J. Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi*, Zagreb 1972, 140; Н. Порчић, *Дипломатички обрасци средњовековних владарских докумената: српски пример*, Београд 2012, 22, 31, 40–41, 262–266, 343–346 (докторска дисертација у рукопису); Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије у средњовековној Босни*, Београд 2014, 166, 168, 182–183, 288–289, 302, 351, 353 (докторска дисертација у рукопису); www.staff.u-szeged.hu/~capitul/oktatas/vocabulary_HLE.rtf.

²⁹ G. Čremošnik, *Studije*, 87–88, 90; Н. Порчић, *Дипломатички обрасци*, 214–215.

³⁰ J. Stipišić, *Pomoćne*, 14–18, 153–154; L. Thallóczy–A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 95–96; Н. Исаиловић–А. Фостиков, *Повеља господина Ђурђа*, 58–59.

³¹ А. Ивић, *Стари српски печати и грбови. Прилог српској сфрагистици и хералдици*, Нови Сад 1910, 11, 20, 30, 34–35, табла VI – бр. 36, табла VIII – бр. 50, табла IX бр. 53; G. Čremošnik, *Studije*, 59, 69, 77, 90, 140–142; Н. Исаиловић–А. Фостиков, *Повеља господина Ђурђа*, 58–59.

прилагођеном формулару из угарске дипломатичке праксе коју су примењивали владари и великаши на државним функцијама. Документ почиње интитулацијом, карактеристичном за латинске повеље деспота Ђурђа од времена стицања деспотске титуле – *Nos Georgius, Dei gratia regni Rasciae despotus et Albaniae dominus perpetuus*. И она је изграђена према угарском моделу и геополитичкој терминологији. Садржи владарску множину и формулацију девоције (*по милости Божјој*), а Ђурађ се титулише као „деспот краљевства (тачније: државе) Рашке и господин Албаније [трајни]“, где се Албанија, несумњиво, односи на Зету. Термин Србија, део угарске краљевске титуле, није могао доћи у обзир (премда постоји један изузетак из 1445. године). Једино је реч *perpetuus* неубичајена јер је Ђурађ иначе просто *Albaniae dominus*, а у интитулацијама деспота Стефана се ни та одредба не среће.³² Можда се ради о погрешној аналогiji с познатом угарском титулом *comes perpetuus*,³³ а можда о одразу деспотове жеље да у тренуцима кризе власти истакне своја права над територијама које је некад контролисао. Такво тумачење додатно упућује на то да је документ вероватно из 1442. године.³⁴ Следи спој опште инскрипције и промулгације којим се садржај исправе саопштава свима заинтересованима (*memoriae commendamus, tenore presentium, universis quibus expedit significantes*), такође типичан за угарски дипломатички образац.³⁵

У тзв. текстуалном блоку формула, који отвара речца *quod*, налазе се петиција која преузима и улогу експозиције и диспозиција. Петиција започиње стандардним изразом о доласку молиоца (који је, уједно, заступник веће групе молилаца) пред ауктора – *veniens ad presentiam nostrae illustritatis providus Andeas sartor, juratus civis civitatis nostrae Rivulidominarum in persona sui et aliorum sartorum civium eiusdem civitatis*. У овој формули се износи проблем заједнице коју молилац представља и потражује адекватна и званична реакција ауктора као надлежног лица.³⁶

³² L. Thallóczy–A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 59–64, 71, 82–83, 95–98, 142–143, 158–159, 164–166, 191, 204–206; J. Stipišić, *Ротоџне*, 148; Н. Исаиловић–А. Фостиков, *Повеља господина Ђурђа*, 64–65; Н. Порчић, *Дипломатички образци*, 75–78, 193–194. Видети и напомене 5 и 6. Уп. А. Крстић, *Писмо деспота Ђурђа Вуковића угарском краљу Ладиславу V (Смедерево, 14. август 1445)*, Мешовита грађа (Miscellanea) 36 (2015) 14–18.

³³ P. Bán (ed.), *Magyar történelmi fogalomtár*, II. kötet: L–Zs, Budapest 1989, 194–195, s. v. örökös főispán (L. Nemes).

³⁴ За положај деспота Ђурђа у том тренутку видети напомену 8.

³⁵ J. Stipišić, *Ротоџне*, 148–149; Н. Порчић, *Дипломатички образци*, 78–97, 102–112; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 166, 307–308, 353, 378, 391, 398, 470, 514–516.

³⁶ J. Stipišić, *Ротоџне*, 149; Н. Порчић, *Дипломатички образци*, 57–59.

Диспозицију у којој деспот одлучује о уложеној молби уводи израз *et quia* (стога, и зато), те фраза коју можемо назвати аренгалним изразом јер она сажима идеал доброг владаноца који увек жели да изађе у сусрет праведним захтевима (*semper justis supplicationibus annuere intendimus*).³⁷ Диспозиција садржи правно решење проблема с којим се сусрео кројачки цех у Нађбањи и начелну претњу потенцијалним прекршиоцима која се наставља у конкретну световну санкцију, још један типично угарски дипломатички састојак, који предвиђа материјалну (новчану) казну у сребрним маркама за прекршиоце одредби предвиђених исправом. Та је казна ограничена на прекршиоце из конкретне групе људи – ривалских кројача који долазе споља, а предвиђа поделу новца од казне на два дела: део иде градском судији, а део кројачком цеху (*solvat pro poena tres marchas argenti, cuius poenae medietas sit iudici civitatis, et alia medietas arti sartorum*).³⁸

Исправа се наставља есхатоколском формулом короборације која садржи наредбу о записивању и наредбу о печатењу (*In cuius rei testimonium presentes literas scribi iussimus, nostri proprii solliti sigilli impressione roborari*).³⁹ Као што је већ речено, на основу најављене употребе утиснутог печата, исправа је вероватно била у форми тзв. „отвореног листа“, што у начелу означава све документе који нису били затворени печатом, али се у пракси односи на исправе мање свечаности (наредбе, одлуке, и друге исправе настале мањим, конкретнијим поводом). Датум садржи место издавања (град Немети, данас у склопу града Сату Маре/Сатмарнемети), те тачан дан у месецу и годину, без помена верског празника, што одудара од угарске праксе где је датација верским празником била најучесталија форма, а та се пракса преносила и у деспотске латинске исправе.⁴⁰ Можда због оштећења документа, а можда и због покривености дела године, након речи *anno*, утиснутим

³⁷ J. Stipišić, *Ротошне*, 149; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 370–372, 376–377, 384–385, 400, 512, 530–531.

³⁸ J. Stipišić, *Ротошне*, 150; Н. Порчић, *Дипломатички обрасци*, 131–135.

³⁹ J. Stipišić, *Ротошне*, 150–151; Н. Порчић, *Дипломатички обрасци*, 135–147, 162–171; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 469–491.

⁴⁰ L. Thallóczy–A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 82–83, 95–96, 142–143, 158–159, 164–166, 204–206; J. Stipišić, *Ротошне*, 151, 172–176, 186–188; Н. Исаиловић–А. Фостиков, *Повеља господина Ђурђа*, 66; Н. Порчић, *Дипломатички обрасци*, 148–151, 159–162. Ретки примери датовања даном и месецом, уместо верским празником, у латинским исправама деспота Ђурђа налазе се у исправи о закупу коморе у Нађбањи из 1432, у писму палатину Матији Палоцу из 1435. и писму херцегу Франческу Сфорци из 1454. године: L. Thallóczy–A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 97–98, 191; B. L. Kumorovitz, *Budapest Történetének Okleveles Emlékei*, III/2, 186–187.

печатом, преписивачи су имали проблем да одреде тачну годину издања повеље, о чему је било говора нешто раније.

Треба, најзад, рећи и нешто о настанку повеље и проблематици њеног преписа. Најпре, исправа је до нас дошла у копији начињеној 22. јула 1641. године, о чему су, испод садржаја оригинала, начињена два записа на мађарском. О разлозима настанка тих записа већ је било речи. Преписивачи су имали дилему о години, па је један од њих спекулисао да се ради од 1412. године, а други је то, подједнако погрешно, преправио у 1402. годину, интервенишући и у сáмом препису главног текста.⁴¹ Опширнијом историографском анализом дошло се до закључка да се ради о 1432. или, вероватније, 1442. години.⁴² Такође, треба рећи да прва белешка, која припада преписивачу Јаношу Варадију, садржи непосредно обраћање некој важној, високопозиционираној особи (*kegyelmes uram* тј. „милостивом господару“) којој се Варади извињава што, са својим знањем латинског, није могао разазнати тачну годину. Може се, стога, спекулисати да је препис наручио Ђорђе (Ђерђ) I Ракоци, трансилвански кнез (1630–1648), или пак нека друга значајна личност кнежевине.

Текст повеље

Nos Georgius, Dei gratia regni Rasciae despotus et Albaniae [2] dominus perpetuus, memoriae commendamus, tenore presentium, [3] universis quibus expedit significantes, quod veniens ad presentiam [4] nostrae illustritatis providus Andeas sartor, juratus civis civitatis [5] nostrae Rivulidominarum in persona sui et aliorum sartorum civium eiusdem [6] civitatis nobis, exposuit cum querella, quod cancerarii nostri et plebanus [7] et alii fortassis officiales nostri conducunt ab extra alios sartores [8] qui et ipsis et aliis ad libitum vestes cidunt et preparant [9] in damnum et praedictorum civium nostrorum eiusdem artis onera et [10] gravamina civitatis praefatae supportantium, supplicans nostrae [11] illustritati ut super hoc dignaremur providere de remedio opportuno. [12] Et quia semper justis supplicationibus annuere intendimus [13] et ipsos sartores in eorum praerogativis conservare, de retro [14] et deinceps perpetuis temporibus, quicumque sartorum, veniens ab extra [15] ad civitatem nostram praefatam, non audeat, nec praesumat artem [16] suam ibidem exercere, nisi primo civem eiusdem civitatis se faciat ad [17] onera et gravamina

⁴¹ Arhivele Naționale ale Românie – Maramureș, Fond Primăria orașului Baia Mare, Seria 2. Documente privilegiale, nr. 137 [138].

⁴² Видети текст на који се односе нап. 12–17.

prout et alii cives eiusdem artis se submittendo, [18] signis non receptis fuerit in contra hanc nostram prohibitionem [19] artem sartoriam exercere solvat pro poena tres marchas argenti, cuius [20] poenae medietas sit iudici civitatis, et alia medietas arti sartorum. [21] In cuius rei testimonium presentes literas scribi iussimus, nostri [22] proprii solliti sigilli impressione roborari. Datum Nemphy, octo die mensis maii, anno 14[...].esimo secundo. [23] Alias: anno 1412.

Архивски запис на мађарском језику испод пренписа повеље:

Kegyelmes uram megh bocsassa, mert az anno utan valo betühez nem érem fel mosta[n] heitelen; Deaksaghommall.#

Elesse Isten kegyelmedet io egesseghben 22 Julij anno 1641. N. B.⁴³

Kegyelmednek szeretettel szolgál,

Waradj Janos

Az Esztendő szám 1402.

G. Dioszegi

Превод

Ми, Ђурађ, по милости Божјој деспот Краљевства Рашке и господин Албаније трајни, садржајем ове исправе дајемо на знање свима онима којих се то тиче, да је к нашој светлости дошао разборити кројач Андрија, заклети грађанин нашег града Нађбање, у своје и у име других грађана кројача овог нашег града, жалећи се да наши канцелари и плебан, а можда и други наши службеници, доводе са стране друге кројаче, који и њима самима и другима по жељи кроје и израђују одећу, на штету и на терет прихода истог цеха [кројача] наших поменутих грађана наведеног града, молећи нашу светлост да у погледу тога изволимо обезбедити одговарајуће мере. А пошто увек намеравамо излазити у сусрет праведним молбама и сачувати искључива права ових кројача, уназад а затим и за свагда, [стога] који год од кројача, који дође са стране у наш поменути град, да се не усуди нити да очекује да тамо обавља свој занат, осим ако прво не буде постао грађанин овог града подвргавајући се теретима и обавезама као и други грађани истог цеха. Они који не буду прихватили заповести и буду се супротно овој нашој забрани бавили кројачким занатом, платиће казну од три сребрне марке, од чега ће

⁴³ nota bene?

половина ићи градском судији, а друга половина кројачком цеху. За сведочанство ове ствари наређујемо да се запише ова повеља и овери нашим властитим уобичајеним утиснутим печатом. Дано у Неметију, осмог дана месеца маја, године хиљаду четиристо[тридесет/четрдесет] друге.

Другачије: године 1412.

Архивски запис на мађарском језику испод преписа повеље:

Опростите ми, милостиви господару, јер сада не могу, с мојим латинским, разумети слово након „година“.#

Живите, милошћу Божјом, у добром здрављу. 22. јули 1641. године. N. В.

Вашу милост с љубављу служи,

Варади Јанош

Број године 1402

Г. Диосеги

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ – LIST OF REFERENCES

Извори – Primary Sources

Arhivele Naționale ale Românie – Maramureș, Fond Primăria orașului Baia Mare, Seria 2. Documente privilegiale

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai levéltár, Diplomatikai fényképgyűjtemény

A zichi és vászonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeo, IX, ed. Ernő Kammerer, Budapest 1899.

A zichi és vászonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeo, XII, ed. Pál Lukcsics, Budapest 1931.

Fermendžin Euzebijе, *Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestis ab anno 925. usque ad annum 1752*, Zagreb 1892.

Herpay Gábor, *Debrecen szabad királyi város levéltára diplomagyűjteményének regesztái*, Debrecen 1916.

Kumorovitz L. Bernát, *Budapest Történetének Okleveles Emlékei*, III/2 (1382–1439), Budapest 1988.

Lascaris Michel, *Actes serbes de Vatopédi*, Byzantinoslavica 6 (1935–1936) 166–185.

Teleki József, *Hunyadiak kora Magyarországon. Oklevéltár X*, Pest 1853.

Thallóczy Lajos –Áldásy Antal, *A Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198–1526*, Magyarország melléktartományainak oklevéltára 2, Budapest 1907.

Wadding Luca, *Annales Minorum seu trium ordinum a s. Francisco institutorum*, XI, Roma 1734.

Исаиловић Невен, *Повеља војводе Хрвоја Вукчића Хрватинића угарском краљу Жигмунду и краљици Марији (Сучани, 23. август 1393)*, Грађа о прошлости Босне 1 (2008) 87–97. [Isailović Neven, *Povelja vojvode Hrvoja Vukčića Hrvatinića ugarskom kralju Žigmundu i kraljici Mariji (Sučani, 23. avgust 1393)*, Građa o prošlosti Bosne 1 (2008) 87–97]

Исаиловић Невен, *Повеља кнеза Вукослава Хрватинића којом се утврђује измирење Вука, сина Обрада, и његових сродника из Санице (Саница, 1315)*, Грађа о прошлости Босне 11 (2018) 9–29. [Isailović Neven, *Povelja kneza Vukoslava Hrvatinića kojom se utvrđuje izmirenje Vuka, sina Obrada, i njegovih srodnika iz Sanice (Sanica, 1315)*, Građa o prošlosti Bosne 11 (2018) 9–29]

Исаиловић Невен, *Повеља бана Павла Шубића и његових синова кнезу Хрватину Стјепанићу (Скрадин, 1305, фебруар 21)*, Грађа о прошлости Босне 3 (2010) 11–27. [Isailović Neven, *Povelja bana Pavla Šubića i njegovih sinova knezu Hrvatini Stjepaniću (Skradin, 1305, februar 21)*, Građa o prošlosti Bosne 3 (2010) 11–27]

Исаиловић Невен, Фостиков Александра, *Исправа краља Стефана Томаша којом овлашћује Јакова Тесту да поврати новац опљачкан под Сињем (Ливно, 1449, децембар 2)*, Грађа о прошлости Босне 7 (2014) 85–101. [Isailović Neven, Fostikov Aleksandra, *Isprava kralja Stefana Tomaša kojom ovlašćuje Jakova Testu da povрати novac opljačkan pod Sinjem (Livno, 1449, decembar 2)*, Građa o prošlosti Bosne 7 (2014) 85–101]

Исаиловић Невен, Фостиков Александра, *Повеља господина Ђурђа Бранковића којом потврђује слободу грађанима Дебрецина (Биа, 1429, 5. мај)*, Мешовита грађа (Miscellanea) 33 (2012) 57–68. [Isailović Neven, Fostikov Aleksandra, *Povelja gospodina Đurđa Brankovića kojom potvrđuje slobodu građanima Debrečina (Bia, 1429, 5. maj)*, Mešovita građa (Miscellanea) 33 (2012) 57–68]

Крстић Александар, *Београдско писмо краља Жигмунда грађанима Шопрона (7. новембар 1427. године)*, Мешовита грађа 33 (2012) 21–36. [Krstić Aleksandar, *Beogradsko pismo kralja Žigmunda građanima Šoprona (7. novembar 1427. godine)*, Mešovita građa 33 (2012) 21–36]

Крстић Александар, *Два необјављена латинска писма деспота Стефана Лазаревића*, Иницијал. Часопис за средњовековне студије 3 (2015) 197–209. [Krstić Aleksandar, *Dva neobjavljena latinska pisma despota Stefana Lazarevića*, Inicijal. Časopis za srednjovekovne studije 3 (2015) 197–209]

Крстић Александар, *Документи о угарским поседима деспота Ђурђа датим у залог Јовану Хуњадију 1444. године*, Мешовита грађа (Miscellanea) 32 (2011) 125–156. [Krstić Aleksandar, *Dokumenti o ugarskim posedima despota Đurđa datim u залог Jovanu Hunjadiju 1444. godine*, Mešovita građa (Miscellanea) 32 (2011) 125–156]

Крстић Александар, *Писмо деспота Ђурђа Вуковића угарском краљу Ладиславу V (Смедерево, 14. август 1445)*, Мешовита грађа (Miscellanea) 36 (2015) 7–19. [Krstić Aleksandar, *Pismo despota Đurđa Vukovića ugarskom kralju Ladislavu V (Smederevo, 14. avgust 1445)*, Mešovita građa (Miscellanea) 36 (2015) 7–19]

Крстић Александар, *Повеља деспота Ђурђа Бранковића о давању у залог поседа у Угарској Јовану Хуњадију*, Стари српски архив 11 (2012) 151–174. [Krstić Aleksandar, *Povelja despota Đurđa Brankovića o davanju u залог poseda u Ugarskoj Jovanu Hunjadiju*, Stari srpski arhiv 11 (2012) 151–174]

Крстић Александар, *Повеља краља Стефана Томаша којом се обавезује на верност Угарској против Турака (Добор, 1449, 11. новембар)*, Грађа о прошлости Босне 8 (2015) 95–106. [Krstić Aleksandar, *Povelja kralja Stefana Tomaša kojom se obavezuje na vernost Ugarskoj protiv Turaka (Dobor, 1449, 11. novembar)*, Građa o prošlosti Bosne 8 (2015) 95–106]

Крстић Александар, Исаиловић Невен, *Донација деспота Ђурђа Вуковића (Бранковића) Павлу Биринију из Вероне: проблем аутентичности*, Иницијал. Часопис за средњовековне студије 4 (2016) 195–227. [Krstić Aleksandar, Isailović Neven, *Donacija despota Đurđa Vukovića (Brankovića) Pavlu Biriniju iz Verone: problem autentičnosti*, Inicijal. Časopis za srednjovekovne studije 4 (2016) 195–227]

Рокаи Мелина, *Протестна повеља Будимског каптала којом Елизабета Силађи забрањује планирано отуђивање поседа породице Хуњади-Силађи (Будим, 1458, јун 23)*, Стари српски архив 12 (2013) 145–156. [Rokai Melina, *Protestna povelja Budimskog kaptola kojom Elizabeta Silađi zabranjuje planirano otuđivanje poseda porodice Hunjadi-Silađi (Budim, 1458, jun 23)*, Stari srpski arhiv 12 (2013) 145–156]

Литература – Secondary Works

Andrić Stanko, *Saint John Capistran and Despot George Branković: An Impossible Compromise*, Byzantinoslavica – Revue internationale des études byzantines 74/1–2 (2016) 202–227.

Bácskai Vera, *Városok Magyarországon az iparosodás előtt*, Budapest 2002.

Bagossy Bertalan, *Szatzmár-Németi története*, in: *Szatzmár-Németi*, Magyarország vármegyéi és városai. Magyarország Monográfiája, szerk. Borovszky Samu, Budapest [1908], 161–278.

Bagossy Bertalan, Domahidy István, *Szatzmár vármegye története*, in: *Szatzmár vármegye*, Magyarország vármegyéi és városai. Magyarország Monográfiája, szerk. Borovszky Samu, Budapest [1908], 412–530.

Balogh Béla – Oszóczki Kálmán, *Bányászat és pénzverés a Gutin alatt. Nagybánya és környékének bányászata, ércfeldolgozása és pénzverése 1700 előtt*, Miskolc–Rudabánya 2001.

- Bán Péter (ed.), *Magyar történelmi fogalomtár*, II. kötet: L–Zs, Budapest 1989.
- Binder Pál–Kovács Géza (szerk.), *A céhes élet Erdélyben*, Bukarest 1981.
- Boca Mitrofan (ed.), *Monografia municipiului Baia Mare I*, Baia Mare 1972.
- Csupor István, *Nagybánya céhes iparának struktúrája a 18. században*, Népi kultúra Magyarországon a 18. században, ed. A. Paládi-Kovács, Budapest 1993, 221–239.
- Čremošnik Gregor, *Studije za srednjovekovnu diplomatiku i sigilografiju južnih Slavena*, Sarajevo 1976.
- Engel Pál, *János Hunyadi and the Peace “of Szeged”*, Acta Orientalia Academiae scientiarum Hungaricae 47/3 (1994) 241–257.
- Engel Pál, *Magyarország világi archontológiája 1301–1457 I*, Budapest 1996.
- Engel Pál, *The Realm of St Stephen. A History of Medieval Hungary 895–1526*, London–New York 2001.
- Farkas Jenő, *Felsőbánya*, in: *Szatmár vármegye*, Magyarország vármegyéi és városai. Magyarország Monográfiája, szerk. Borovszky Samu, Budapest [1908], 220–254.
- Gulyás László Szabolcs, *A középkori Szatmár megye egyházi intézményei*, A történeti Szatmár vármegye I, szerk. Takács Péter, Nyíregyháza 2016, 155–180.
- Hrabak Bogumil, *Dubrovačke naseobine i poslovne stanice u Ugarskoj do 1526. godine*, Balkan i Panonija kroz istoriju, Zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa, Novi Sad 2006, 99–114.
- Karácsonyi János, *Szent Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig*, II, Budapest 1924.
- Kubinyi András, *Városfejlődés a középkori Magyarországon*, Magyar középkori gazdaság és pénztörténet, ed. Gyöngyössi Márton, Budapest 2006, 153–174.
- Lexicon literaturae academico-iridicae*, I–II, ed. E. F. Fogel – T. O. Weigel, Lipsiae 1836–1838.
- Maksay Ferenc, *A középkori Szatmár megye*, Budapest 1940.
- Móricz Zsigmond, *Nagybánya*, in: *Szatmár vármegye*, Magyarország vármegyéi és városai. Magyarország Monográfiája, szerk. Borovszky Samu, Budapest [1908], 195–219.
- Németh Péter, *A középkori Szatmár megye települései a XV század elejéig*, Nyíregyháza 2008.
- Németh Péter, *Szatmár vármegye a középkorban*, A történeti Szatmár vármegye I, szerk. Takács Péter, Nyíregyháza 2016, 131–154.
- Petrovics István, *The Cities and Towns of Medieval Hungary as Economic and Cultural Centres and Places of Coexistence. The Case of Pécs*, Colloquia XVIII (2011) 5–26.
- Rady Martin C., *Medieval Buda: A Study in Municipal Government and Jurisdiction in the Kingdom of Hungary*, New York 1985.
- Rady Martyn C., *Nobility, Land and Service in Medieval Hungary*, Houndmills–New York 2000.
- Romhányi Beatrix F., *Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon. Katalógus*, Budapest 2000.
- Schönherr Gyula, *A nagybányai bizottság jelentése*, Magyar Történelmi Társulat 1889. Aug. 25–31-iki vidéki kirándulása, Máramaros vármegyébe és Nagy-Bánya városába, Századok XXIII (1889) 126–139.
- Skorka Renáta, *A céhrendszer kibontakozása*, A magyar kézművesipar története, szerk. J. Szulovszky, Budapest, 2005, 109–150.
- Stipišić Jakov, *Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi*, Zagreb 1972.
- Szádeczky Lajos, *Iparfejlődés és a céhek története Magyarországon okirattárral (1307–1848); céhek lajstroma; a céhirodalom és ipartörténet könyvészete*, I–II, Budapest 1913.
- Szádeczky Lajos, *Nagybánya régi iparáról és céheiről*, Századok XXIII (1889) 673–700.

Szöcs Péter Levente, *Adatok Nagybánya és vidéke középkori egyházi topográfiájához*, Genius loci: Laszlovszky 60, edited by Dóra Mérai and Ágnes Drosztmér, Kyra Lyublyanovics, Judith Rasson, Zsuzsanna Papp Reed, András Vadas, Csilla Zatykó, Budapest 2018, 103–107.

Szücs Jenő, *Városok és kézművesség a XV. századi Magyarországon*, Budapest 1955.

Бубало Ђорђе, *Поседи српских деспота у одбрамбеним плановима Краљевине Угарске 1458. и 1459. године*, у: Пад Српске деспотовине 1459. године, Зборник радова САНУ, ур. Момчило Спремић, Београд 2011, 229–243. [Bubalo Đorđe, *Posedi srpskih despota u odbrambenim planovima Kraljevine Ugarske 1458. i 1459. godine*, u: Pad Srpske despotovine 1459. godine, Zbornik radova SANU, ур. Момчило Спремић, Београд 2011, 229–243]

Динић-Кнежевић Душанка, *Дубровник и Угарска у средњем веку*, Нови Сад 1986 [Dinić-Knežević Dušanka, *Dubrovnik i Ugarska u srednjem веку*, Novi Sad 1986].

Ивић Алекса, *Стари српски печати и грбови. Прилог српској сфрагистици и хералдици*, Нови Сад 1910 [Ivić Aleksa, *Stari srpski pečati i grbovi. Prilog srpskoj sfragistici i heraldici*, Novi Sad 1910].

Исаиловић Невен, *Владарске канцеларије у средњовековној Босни*, Београд 2014 (докторска дисертација у рукопису) [Isailović Neven, *Vladarske kancelarije u srednjovekovnoj Bosni*, Beograd 2014 (doktorska disertacija u rukopisu)].

Историја српског народа, II, ур. Јованка Калић, Београд 1982. [Istorija srpskog naroda, II, ур. Jovanka Kalić, Beograd 1982]

Калић Јованка, *Цариници деспота Стефана Лазаревића у Угарској*, Зборник Филозофског факултета. Београд 11/1 (1976) 71–83 (= иста, *Европа и Срби: средњи век*, Београд 2006, 291–305) [Kalić Jovanka, *Carinici despota Stefana Lazarevića u Ugarskoj*, Zbornik Filozofskog fakulteta. Beograd 11/1 (1976) 71–83 (= eadem, *Evropa i Srbi: srednji век*, Beograd 2006, 291–305)]

Крстић Александар, *Деспот Ђурађ Вуковић и закуп коморе у Нађбањи*, Историјски часопис 64 (2015) 237–252. [Krstić Aleksandar, *Despot Đurađ Vuković i закуп коморе u Nađbanji*, Istorijски časopis 64 (2015) 237–252]

Крстић Александар, *Деспот Стефан Лазаревић и Баточина*, Споменица академика Милоша Благојевића (1930–2012), ур. Синиша Мишић, Београд 2015, 109–122. [Krstić Aleksandar, *Despot Stefan Lazarević i Batočina*, Spomenica akademika Miloša Blagojevića (1930–2012), ур. Siniša Mišić, Beograd 2015, 109–122]

Крстић Александар, *Прилог биографији великог војводе Михаила Анђеловића*, Зборник радова Византолошког института 52 (2015) 359–379. [Krstić Aleksandar, *Prilog biografiji velikog vojvode Mihaila Anđelovića*, Zbornik radova Vizantološkog instituta 52 (2015) 359–379]

Порчић Небојша, *Дипломатички обрасци средњовековних владарских докумената: српски пример*, Београд 2012 (докторска дисертација у рукопису) [Porčić Nebojša, *Diplomatički obrasci srednjovekovnih vladarskih dokumenata: srpski primer*, Beograd 2012 (doktorska disertacija u rukopisu)]

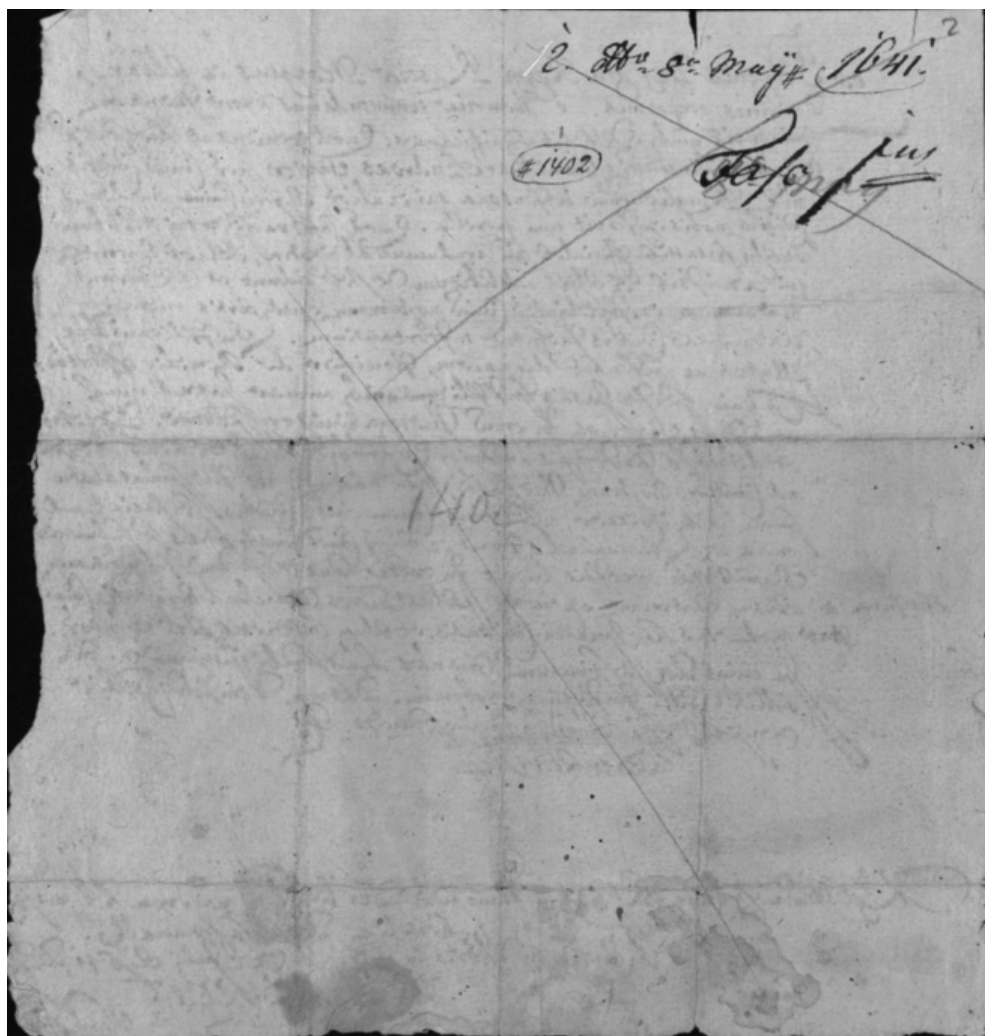
Радонић Јован, *Споразум у Тати 1426. и српско-угарски односи од XIII до XVI века*, Глас Српске краљевске академије 187 (1941) 115–232. [Radonić Jovan, *Sporazum u Tati 1426. i srpsko-ugarski odnosi od XIII do XVI века*, Glas Srpske kraljevske akademije 187 (1941) 115–232]

Рокаи Петер, Ђере Золтан, Пал Тибор, Касаш Александар, *Историја Мађара*, Београд 2002. [Rokai Peter, Đere Zoltan, Pal Tibor, Kasaš Aleksandar, *Istorija Mađara*, Beograd 2002]

Спремић Момчило, *Деспот Ђурађ Бранковић и његово доба*, Београд 1994. [Spremić Momčilo, *Despot Đurađ Branković i njegovo doba*, Beograd 1994]

Храбак Богумил, *Дубровчани у Угарској и њихове везе са Београдом и Србијом (1300–1541)*, Годишњак града Београда 27 (1980) 57–69. [Hrabak Bogumil, *Dubrovčani u Ugarskoj i njihove veze sa Beogradom i Srbijom (1300–1541)*, Godišnjak grada Beograda 27 (1980) 57–69]

100 Georgius Dei gra Regni Rasciae Duxatus et Albanie
 Dominus perpetuus. Memoria commendamus et honoramus
 omnibus quibus debet significare: Quod omnino ad nos pertinet
 Nostra Illustratione Rostis Andreas Sartorius ius suum iustis
 et Rostis in persona sui et aliorum Sartorius ius suum iustis
 ius suum iustis et Rostis in persona sui et aliorum Sartorius ius suum iustis
 et alij Sartorius ius suum iustis et Rostis in persona sui et aliorum Sartorius ius suum iustis
 qui huiusmodi ius suum iustis et Rostis in persona sui et aliorum Sartorius ius suum iustis
 in damnum et periculum suum noverunt ius suum iustis et Rostis in persona sui et aliorum Sartorius ius suum iustis
 Illustratione nostra huiusmodi ius suum iustis et Rostis in persona sui et aliorum Sartorius ius suum iustis
 et quia huiusmodi ius suum iustis et Rostis in persona sui et aliorum Sartorius ius suum iustis
 et alij Sartorius ius suum iustis et Rostis in persona sui et aliorum Sartorius ius suum iustis
 ad mittendum nostrarum ius suum iustis et Rostis in persona sui et aliorum Sartorius ius suum iustis
 pueri ibidem ius suum iustis et Rostis in persona sui et aliorum Sartorius ius suum iustis
 onera et gravamina huiusmodi ius suum iustis et Rostis in persona sui et aliorum Sartorius ius suum iustis
 Regibus non minus ius suum iustis et Rostis in persona sui et aliorum Sartorius ius suum iustis
 Nostra et Rostis Sartorius ius suum iustis et Rostis in persona sui et aliorum Sartorius ius suum iustis
 Nostra ius suum iustis et Rostis in persona sui et aliorum Sartorius ius suum iustis
 In omni huiusmodi ius suum iustis et Rostis in persona sui et aliorum Sartorius ius suum iustis
 et alij Sartorius ius suum iustis et Rostis in persona sui et aliorum Sartorius ius suum iustis
 canis maji huiusmodi ius suum iustis et Rostis in persona sui et aliorum Sartorius ius suum iustis
 Actus: 20. 14. 15.



Aleksandar KRSTIĆ – Neven ISAILOVIĆ

**THE CHARTER OF DESPOT ĐURAĐ BRANKOVIĆ
TO THE TAILORING GUILD IN NAGYBÁNYA**

Summary

The paper represents a critical edition of the Latin charter of Despot Đurađ (George) Branković (1427–1456), issued at the request of a representative of the tailoring guild from the town of Nagybánya in the Szatmár County in Hungary. Unlike the Hungarian and Romanian historiography, this charter has not been known in Serbian historiography up till now. Unfortunately, the document is not preserved as the original, but as a copy made on 22 July 1641, and it is now kept in the town of Baia Mare (Nagybánya) in Romania, in the Archives of the Maramureş County (Arhivele Naţionale ale Românie – Maramureş, Fond Primăria oraşului Baia Mare, Seria 2. Documente privilegiale, nr. 137 [138]). The scribes had a dilemma about the year in which the charter was written, so one of them speculated that it was in 1412, and the other, equally wrong, changed it to 1402. In the Hungarian and Romanian historiography it is generally accepted that the charter was issued in 1412. The towns of Nagybánya, Szatmár, Némethi and Felsőbánya in the Szatmár County were in the possession of Serbian despots from 1411 to 1444/1445, after which they were handed over to John Hunyadi, as a pledge. A historiographical and diplomatic analysis led to the conclusion that the despot's charter was issued on 8 May 1432, or, more likely, on 8 May 1442, when the Serbian ruler was in exile in Hungary. Through this charter, which he issued in the town of Némethi in the Szatmár County, Despot Đurađ forbade all tailors who came to Nagybánya to practice their craft, unless they became citizens of this town and members of the local tailoring guild. The content of the despot's charter was considered in the context of other data on the activities of guilds in medieval Hungary and in the city of Nagybánya. The paper also provides a detailed diplomatic analysis of the document. Since the document is preserved as a copy, relatively little can be said about its original external characteristics. The only thing that is unambiguously known, on the basis of the content itself, is that it was corroborated through an imprinted, not a pendant seal. The document, according to its purpose, represents a command or mandatory ordinance (*littera mandatoria*) or a prohibitory ordinance (*littera prohibitoria*). The form used in the charter is typical of the Latin documents of Serbian despots belonging to the category of the so-called *litterae patentes* ("open letter"), which was adapted from the Hungarian diplomatic practice.

Чланак примљен: 06. 07. 2020.

Чланак коначно прихваћен за објављивање: 13. 08. 2020.